

SINGENDE KIRCHE 46 (1999), z. 1–4; 47 (2000), z. 1–4

„Singende Kirche” — austriacki kwartalnik, wydawany przez Allgemeiner Cäcilienverband für Österreich, należy do najciekawszych — obok niemieckiego „Musica Sacra” — czasopism popularno-naukowych poświęconych muzyce kościelnej. Każdy numer, jak już wspomniano przy omawianiu wcześniejszych roczników, zawiera interesujące artykuły formacyjne i historyczne, pomoce liturgiczno-muzyczne oraz bogaty wybór informacji z życia muzycznego w kościołach poszczególnych diecezji austriackich, prezentacje nowo zbudowanych bądź wyremontowanych organów, a także omówienie nowości wydawniczych (książki, nuty, nagrania) i przegląd niemieckojęzycznych czasopism muzycznych. Do tego należy jeszcze wskazać na dział zatytułowany: *Personalia*, w którym przedstawiane są zwięzłe sylwetki muzyków kościelnych z okazji różnych jubileuszy, jak również wspomnienia pośmiertne. Całość każdego numeru uzupełnia budzący szczyry podziw kalendarz (zawsze z odpowiednim wyprzedzeniem) z programem oprawy muzycznej liturgii w kościołach Wiednia i innych większych miast austriackich (głównie kościoły katedralne i ważniejsze klasztory), a także katedr w Monachium, Pasawie i Pradze. Oddzielnie podany jest wykaz różnorodnych koncertów kościelnych (również z terenu całej Austrii) oraz prezentacje muzyki kościelnej w rozgłośniach radiowych. Na uwagę zasługują też szczegółowe propozycje repertuarowe pieśni na niedziele i święta roku kościelnego (z podaniem numeru w odpowiednich śpiewnikach), podawane zawsze z wyprzedzeniem jednego kwartału, a przygotowywane przez Sabine Traxler (w nr 4 z 2000 r. przez Renate Nika). Poszczególne numery zawierają także różnego rodzaju informacje i ogłoszenia (np. o kursach muzycznych) oraz reklamy firm organowych (nie tylko austriackich) i wydawnictw muzycznych. W każdym zeszytu umieszczona jest ponadto dwukartkowa wkładka muzyczna (*Notenbeilage*), gdzie zamieszczane są współczesne, stosunkowo proste, chóralskie opracowania pieśni kościelnych i śpiewów mszalnych (w niektórych przypadkach są to nowo powstałe kompozycje), niekiedy też oparte na nich krótkie preludia organowe (np. w formie wstępu do danej pieśni). Ponadto, zawsze w pierwszym numerze znajduje się szczegółowy spis treści ostatniego rocznika, z indeksem osobowym i rzeczowym.

W niniejszej prezentacji omówione zostaną ostatnie dwa roczniki czasopisma „Singende Kirche”: 46 (1999) i 47 (2000). Przypomnijmy, iż jest on wydawany w formacie A4 i posiada numerację ciągłą (każdy z roczników zawiera 276 stron), dlatego też przy poszczególnych artykułach podawane będą jedynie numery stron.

Rok 1999

Każdy z numerów z 1999 r. rozpoczynają interesujące, teologiczno-filozoficzne rozważaniami Petera Ebenbauera na temat muzyki liturgicznej w nawiązaniu do nauki *Vaticanum II* (pierwsze dwa teksty wygłoszone zostały w 1998 r. w Salzburgu, w ramach 39. *Österreichischen Werkwoche für Kirchenmusik*). Pierwszy z tekstów

dotyczy znaczącej roli muzyki dla kultu religijnego i wiary, rozważanej w aspekcie europejskiej kultury chrześcijańskiej (*Die Macht der Musik in Religion und Glauben*, s. 3–6). Szczególnie podkreślona tu została jednocząca siła muzyki religijnej, która była jednym z najistotniejszych elementów w pierwszych wiekach jej rozwoju. Dzisiaj, w świetle wskazań Soboru Watykańskiego II, winniśmy — zdaniem autora — ciągle na nowo poszukiwać tej częściowo utraconej jedności (uwzględniając, rzecz jasna, dokonujący się nieustannie rozwój kulturowo-cywilizacyjny) i płynącej z niej siły, przede wszystkim zaś na gruncie muzyki liturgicznej.

W kolejnym odcinku, zatytułowanym *Kein Gottesdienst ohne Musik!* (s. 76–79), P. Ebenbauer uzasadnia potrzebę muzyki w liturgii, a wręcz konieczny jej udział, wskazując na kryteria teologiczno-estetyczne zgromadzenia liturgicznego oraz sakramentalny charakter liturgii. Zachęca przy tym do ciągłego poszukiwania i odkrywania na nowo teologiczno-estetycznych właściwości oraz wynikających z tego możliwości oddziaływania odpowiednio ukształtowanej muzyki liturgicznej na pogłębienie przeżywania liturgii przez całe zgromadzenie.

Kontynuując swoje rozważania, autor podkreśla związki pomiędzy rytmem liturgii a jej muzycznym ukształtowaniem (*Zum Verhältnis zwischen liturgischem Ritus und dessen musikalischer Gestalt*, s. 143–147), omawiając najpierw poszczególne rodzaje muzyki liturgicznej ze względu na jej funkcje (tu wyróżnia tzw. *Aktionsgesänge* — np. części stałe Mszy św., oraz *Begleitgesänge* — głównie śpiewy procesyjne), formę (z uwzględnieniem związków tekstowo-muzycznych, wyróżniając formy „otwarte” — *Offene Formen* i zamknięte — *Geschlossene Formen*) i treść (*ordinarium i proprium missae*), następnie zaś jej głównych wykonawców (całe zgromadzenie, kantor i chór). W uzupełnieniu autor wskazuje na znaczenie najprostszych śpiewów kantylacyjnych oraz muzyki instrumentalnej w liturgii.

W końcowej części P. Ebenbauer podejmuje tematykę wzajemnych napięć pomiędzy liturgią a sztuką (*Im Spannungsfeld zwischen Kunst und Liturgie*, s. 196–199), które to rzeczywistości mogą i powinny się pomiędzy sobą uzupełniać. Autor relacjonuje swoje poglądy w dwóch punktach. Najpierw omawia związki i wzajemne odniesienia pomiędzy sztuką i liturgią, by przejść następnie do prezentacji problematyki *sacrum* i *profanum* widzianej w świetle wiary chrześcijańskiej.

W nurcie tematyki liturgiczno-muzycznej mieści się również tekst referatu wygłoszonego w Salzburgu w 1999 r. (również w ramach corocznego tygodnia muzyki kościelnej), w którym o. Winfried Bachler z zakonu benedyktyńskiego przypomina najistotniejsze elementy i najważniejsze treści poszczególnych okresów roku liturgicznego („*Alle Jahre wieder...*”? *Die musikalische Gestaltung des Kirchenjahres. Theologische und liturgische Aspekte im Kirchenjahr*, s. 200–205). Tematyki tej dotyczą ponadto zawarte w tym samym numerze (nr 4) rozważania teologa i muzykologa Meinrada Waltera na temat aktualnego stanu i najważniejszych dziś problemów muzyki liturgicznej (*Dass das neue Lied nicht alt erklingt. Klärungsbedarf zur Rolle der Kirchenmusik und ihrer Akteure*, s. 215–218).

Tu wreszcie można wspomnieć o przedstawionej przez Antona Pomella (*Ge-meinsam Gott loben*, s. 26–28) prezentacji nowo wydanych paralelnie śpiewników szwajcarskich: *Gesangbuch der Evangelisch-reformierten Kirchen der deutschsprachigen Schweiz* (Zürich 1998) oraz *Katholisches Gesangbuch. Gesang- und Gebetbuch der deutschsprachigen Schweiz* (Zug 1998). Na podkreślenie zasługuje tu fakt owocnej współpracy redaktorów poszczególnych wydań oraz wspólnej pierwszej prezentacji obydwu śpiewników podczas ekumenicznego nabożeństwa, które miało miejsce 1 października 1998 r. w kościele jezuickim w Lucernie. Dodajmy, iż wspólny dla obydwu zbiorów repertuar obejmuje aż 238 pieśni, co stanowi około 1/3 wszystkich zawartych tu śpiewów. Warto także przytoczyć wysokość nakładu omawianych wydań: 300 000 egzemplarzy śpiewnika katolickiego na początku i dalsze 150 000 w najbliższej przyszłości oraz 270 000 egzemplarzy śpiewnika ewangelickiego, również z możliwością dodruku. Ponadto obydwie zbiory przygotowano w wersji z dużym drukiem oraz dla niewidomych (w alfabecie Braille'a).

W omawianych numerach „Singende Kirche” z 1999 r. znajdujemy również kontynuację ubiegłorocznych rozważań Siegfrieda Adlbergera o dzwonach, głównie kościelnych, jako również instrumentach muzycznych (*Glocken*). Autor podaje najpierw najistotniejsze wskazania dotyczące pielęgnacji, konserwacji i rekonstrukcji dzwonów (*Teil 4 — Wartung und Restaurierung*, s. 7–9), następnie zaś wskazuje (w formie wykazu) najważniejsze zadania w tym zakresie, mające na celu utrzymanie i kontynuację tradycji oraz symboliki dzwonów w nowym tysiącleciu (*Teil 5 — Aufgaben für die Zukunft*, s. 80–83). Uzupełnienie tej tematyki stanowią artykuły Harald R. Ehrla o historii dzwonów opactwa St. Florian („*Unstreitig das historisch bedeutsamste Geläute im Lande*” *Notizen zu den Glocken und ihrer Geschichte im Stift St. Florian*, s. 147–151) oraz Michaela Wilhelma o dzwonach katedry Św. Szczepana we Wiedniu (*Die Glocken von St. Stephan in Wien*, s. 206–207).

Tematykę organową reprezentuje w omawianym roczniku stosunkowo szeroko zakrojone (4 odcinki, które nie wyczerpują jeszcze całości zagadnienia) omówienie organów o trakturze pneumatycznej, którego autorem jest organmistrz Franz Windtner (*Pneumatische Orgelsteuerung*, s. 10–14, 86–89, 152–156 i 208–214). Prezentacja ta ma na celu nowe spojrzenie na dość powszechnie dziś ignorowaną w środowisku organistowskim trakturę pneumatyczną, na jej zalety i nowe — w związku z rozwojem myśli technicznej — możliwości. Autor jest przekonany, iż instrumentów o tej trakturze, której jest jeszcze sporo, nie należy wyrzucać i zastępować instrumentami o innych trakturach (najczęściej mechanicznej), ale należy je rekonstruować z wykorzystaniem wszystkich dzisiejszych możliwości udoskonalenia, a zarazem usprawnienia pneumatyki. Autor omawia szczegółowo poszczególne detale traktury pneumatycznej (różne rodzaje wiatrownic, mieszków i typowe dla niej kontuary), wyjaśniając ich działanie oraz wskazując każdorazowo na możliwości ich udoskonalenia. Swoje rozważania ilustruje licznymi, fachowo wykonanymi i przejrzystymi rysunkami, które w znacznej mierze ułatwiają zrozumienie bardzo nieraz szczegółowych wywodów.

Z powyższą tematyką organologiczną związane są również artykuły znanego organisty wiedeńskiego Hansa Haselböcka o duńskim budownictwie organowym na przykładzie organów katedry w Linzu (*Ein Dokument neoklassischer dänischer Orgelbaukunst*, s. 15–20) oraz — już w wymiarze bardziej ogólnym — o improwizacji organowej (*Gedanken über das Improvisieren*, s. 84–85).

Część historyczną, tym razem skromniejszą, reprezentują trzy zaledwie artykuły. W pierwszym z nich Georg Schmitz przypomina postać Ferdinanda Habela (1874–1953), długoletniego dyrygenta i dyrektora muzyki (*Domkapellmeister*) katedry wiedeńskiej i profesora dyrygentury tamtejszej Akademii für Musik und Darstellende Kunst (*Ferdinand Habel (1874–1953)*, s. 21–25).

Z kolei w numerze drugim znajdujemy niezwykle interesujące rozważania Ericha Benedikta o wierze Schuberta w oparciu o jego dzieła muzyki kościelnej, ze szczególną analizą tekstu *Credo* oraz przytoczeniem odpowiednio dobranych fragmentów listów (*Schubert und die Kirche*, s. 90–94).

W ostatnim natomiast numerze zamieszczone są, podane przez Herberta Tomaschka, krótkie informacje, ubogacone przykładami nutowymi, o nieznanym, XIX-wiecznym opracowaniu kolędy *Stille Nacht*, którego autorem jest Franz Stanzky (1780–1856) — nauczyciel i organista kościoła w Aflenz (*Eine unbekanntes Fassung des Weihnachtsliedes „Stille Nacht“*, s. 218–219).

Ponadto w numerze trzecim opublikowany został statut Austriackiej Komisji Muzycznej (*Österreichische Kirchenmusikkommission*), uchwalony 14 listopada 1998 r. (s. 156–158).

Rok 2000

Otwierające poszczególne numery „Singende Kirche” z 2000 r. artykuły formacyjne, autorstwa Aloisa Kowalda, to oryginalne, modlitewne rozważania teologiczno-muzyczne, których inspirację stanowią wybrane teksty starotestamentalnej Księgi Psalmów. Autor prowadzi czytelnika kolejno od Ps 110: „Rzekł Pan do Pana mego” (*Setze dich mir zur Rechten, und ich lege dir deine Feinde als Schemel unter die Füße*, s. 2–4), poprzez Ps 114: „Gdy Izrael wychodził z Egiptu” (*Die Erde erbebe vor dem Antlitz des Gottes Jakobs*, s. 75–78) i Ps 23 „Pan jest moim pasterzem” (*Der Herr ist mein Hirt und mein Wirt*, s. 146–148), aż po Ps 63 „Boże, mój Boże, szukam Ciebie” (*Jubeln kann ich im Schatten deiner Flügel*, s. 212–214). Swoiste uzupełnienie tych rozważań stanowi tekst Wilhelma Nyssena (pierwotnie opublikowany w 1991 r. na łamach czasopisma *Synaxis*, nr 3) zatytułowany: *Das Christus-Mysterium der Psalmen im Kirchenjahr* (s. 217–220).

W powyższym kręgu tematycznym należy również umieścić słowa bpa dr. Ego-
na Kapellari — ordynariusza diecezji Eisenstadt, jakie wygłosił z okazji rozpoczęcia sympozjum *Das Judentum in den christlichen Liturgie* 24 października 1999 r. (*Lob ihn mit Abrahams Samen*, s. 215–217), a także homilię wiedeńskiego biskupa pomoc-

niczego dr. Helmuta Krätzla, wygłoszoną 30 września 2000 r. w ramach spotkania muzyków kościelnych we Wiedniu (*Gottes Lob wandert*, s. 226–227).

W tym miejscu można też ponadto wskazać na artykuł spółki autorskiej: Markusa Himmelbauera oraz Rolanda Ritter-Wernecka, w którym analizują oni teksty śpiewanych do dziś w kościołach pieśni religijnych w aspekcie odniesień do „narodu wybranego” i judaizmu (*Israel und das Erste Testament in den Gesangsbüchern der Kirchen*, s. 164–167). Autorzy zwracają uwagę na pieśni, które powinny być wycofane, a przynajmniej ich teksty zrewidowane i częściowo przerobione. Należy tu dodać, iż obydwaj autorzy reprezentują różne wyznania (ewangelickie i katolickie) i zaangażowani są czynnie w dialogu chrześcijańsko-judaistycznym.

W 2000 r., obchodzonym jako „Rok Bachowski”, nie mogło zabraknąć tekstów z zakresu twórczości wielkiego kantora lipskiego. Tematyce tej poświęcone zostały trzy artykuły. W pierwszym z nich (*Bachjahr 2000. Ein Präludium zur Eröffnung des Konzils und Bachs Bedeutung für die katholische Kirchenmusik*, s. 89–95) Johann Trummer wskazuje na wielkość i ponadczasowość muzyki Jana Sebastiana Bacha, która zadziwia dziś cały świat bez względu na wyznawaną wiarę i kulturową przynależność. W pierwszej części artykułu autor podkreśla ekumeniczny wymiar tej muzyki, czego symbolicznym dowodem jest fakt, iż obrady Soboru Watykańskiego II otwierało właśnie 11 października 1962 r. *Preludium i fuga c-moll BWV 546* J.S. Bacha, wykonane przez włoskiego organistę Fernando Germaniego. Następnie przedstawia dzieje recepcji muzyki autora wielkiej *Mszy h-moll*, określonej przez jego syna, Carla Philippa Emanuela, jako *Die große catholische Messe*. W drugiej, najbardziej rozbudowanej części J. Trummer wskazuje na możliwość wykorzystania wspaniałych dzieł lipskiego kantora w Kościele katolickim, które spełniają zarówno kryteria teologiczne, jak i estetyczne muzyki sakralnej. Nie ma zatem żadnych przeszkód, by muzyka J.S. Bacha rozbrzmiewała w naszych kościołach zarówno podczas liturgii (tu w wyborze poszczególnych utworów winno się kierować zawsze normami prawno-liturgicznymi), jak i — a może przede wszystkim — w ramach szeroko rozumianych nabożeństw i koncertów religijnych.

Wielkości sztuki bachowskiej oraz jej ponadczasowego i ponadkulturowego wymiaru J. Trummer dowodzi także w opublikowanym przez redakcję omawianego periodyku wykładzie wygłoszonym 21 marca 2000 r. z okazji poświęcenia nowych organów w auli Universität für Musik und Darstellende Kunst w Graz (s. 156–159).

Kontynuację powyższej tematyki znajdujemy w zwięzłym artykule Meinrada Waltera, który analizuje twórczość bachowską w aspekcie roku liturgicznego (*Johann Sebastian Bach — Musik für das Kirchenjahr. Zwischen Kreuz und Herrlichkeit*, s. 221–222). Dodajmy, iż tekst ten stanowi streszczenie naistotniejszych myśli rozwiniętych szerzej w pracy M. Waltera: *Erschallet, ihr Lieder, erklinget, ihr Seiten! J.S. Bachs Musik im Jahreskreis*, Düsseldorf 1999.

Stosunkowo bogato reprezentowana jest w omawianym roczniku tematyka organologiczna i to zarówno od strony praktycznej, jak i bardziej teoretycznej — w od-

niesieniu do historii i współczesności. Z zakresu praktycznego należy odnotować przede wszystkim kontynuację rozważań Franza Windtnera o organach pneumatycznych, w których autor przedstawia różnego rodzaju możliwości połączenia traktury pneumatycznej z mechaniczną i elektryczną (*Pneumatische Orgelsteuerung*, s. 15–18 i 149–152). Uzupełnienie tej tematyki stanowi artykuł Wolfganga Rehna o najważniejszych zasadach renowacji wiatrownic stożkowych (*Restaurierung mechanischer Kegelladenorgeln*, s. 79–81).

Tematykę historyczną w zakresie organoznawstwa reprezentuje tekst Hansa Haselböcka o rokokowych organach kościoła w Maria Langegg („*Sie findet allgemein Gefallen*” *Die Rokoko-Orgel von Maria Langegg wurde umfassend restauriert*, s. 86–88).

W tym nurcie należy również umieścić wywiad, jaki Wolfgang Kreuzhuber przeprowadził z jednym z następców Antona Brucknera w opactwie St. Florian, którym od 40 lat jest prof. Augustinus Franz Kropfreiter (*Augustinus Franz Kropfreiter — 40 Jahre Stiftsorganist von St. Florian*, s. 153–155).

Najciekawszym artykułem z szeroko rozumianej tematyki organowej wydają się być wyczerpujące rozważania Johanna Trummera o organach i muzyce organowej w świetle reformy *Vaticanum II* (*Orgel und Orgelmusik in der katholischen Kirche seit dem II. Vatikanischen Konzil*, s. 5–11). Autor przedstawia swoje, oparte o dokumenty Kościoła, wywody w następujących punktach: (1) *Z historii*; (2) *Organy w wypowiedziach dokumentów soborowych i późniejszych*; (3) *Miejsce dla organów*; (4) *Muzyka organowa w odnowionej liturgii na przykładzie Mszy św.*; (5) *Poświęcenie organów*; (6) *Muzyka organowa poza liturgią i w ramach koncertów*; (7) *Podsumowanie*. Z cytowanej tu przez autora literatury warto zwrócić uwagę na następujące pozycje: Eggebrecht Hans Heinrich (red.), *Die Orgel im Dienst der Kirche*, Murrhardt 1985 (Veröffentlichungen der Walcker-Stiftung); *Orgel, Orgelmusik und Orgelspiel. Festschrift Michael Schneider zum 75. Geburtstag*, Kassel–Basel 1985; Trummer Johann (red.), *Orgelmusik, Kirchenraum und Aufführungspraxis*, Regensburg 1997 (Neue Beiträge zur Aufführungspraxis, t. III); *De arte organistica. Festschrift Hans Haselböck zum 70. Geburtstag*, Wien 1998.

Dopełnienie rozważań zawartych w omówionym powyżej artykule stanowi opublikowana homilia biskupa dr. Reinholda Stechera wygłoszona podczas poświęcenia organów w katedrze Św. Jakuba w Innsbrucku 1 lipca 2000 r. (*Kirchenorgel und Orgelkirche*, s. 159–160).

Współczesnej problematyki muzyki liturgicznej — aczkolwiek w różnych wymiarach — dotyczą również artykuły Leo Maiera (*Management in der Kirchenmusik. Am Nodell der Basilika Mariatrost in Graz*, s. 12–14), Hansa Schiffhubera (*Maiandachten — Stiefkind der Kirchenmusik? Realbericht aus der Praxis — für die Praxis*, s. 23) oraz Wolfganga Reisingera (*Das Neue Geistliche Lied. Versuch einer Standortbestimmung*, s. 223–224). Pierwszy z wymienionych autorów opisuje formalno-prawne podstawy i wynikające stąd zadania dyrygenta i organisty bazyliki mariackiej w Graz (od ponad 20 lat jest nim Fritz Lippe), będącej również znanym

miejszem pielgrzymkowym. Autor skupia się jednak nie tyle na pracy samego organisty, co zwraca uwagę na wzorcowe rozwiązania w zakresie współpracy i zaangażowania w nią członków chóru kościelnego, tworzącego rodzaj oficjalnie zarejestrowanego stowarzyszenia. Z kolei H. Schiffhuber wskazuje na możliwości muzycznej oprawy nabożeństw majowych opierając się o własne doświadczenia — jako dyrygent chóru — realizowane w pielgrzymkowym kościele Maria Puchheim w Dolnej Austrii. Wreszcie W. Reisiger — członek austriackiej komisji do opracowania nowych pieśni kościelnych (Fachkommission *Neues Geistliches Lied* der Österreichischen Kirchenmusikkommission) relacjonuje ostatnie spotkanie tej grupy w ramach odbytych w dniach 9–14 lipca 2000 r. we Wiedniu Österreichische Werkwoche für Neue Geistliche Musik.

W ramach prezentacji dawnej literatury chóralnej i możliwości jej aktualnego wykorzystania w liturgii, Gerhard Kramer analizuje *Miserere* Gregorio Allegriego (s. 82–85) oraz *Musikalische Exequien* Heinricha Schütza (s. 161–163).

Uzupełnienie, a zarazem poszerzenie omówionej wyżej problematyki zawartej w poszczególnych numerach „Singende Kirche”, jakie ukazały się w 2000 r. stanowią krótkie prezentacje muzyki kościelnej w jugosłowiańskiej Suboticy (Josef Miocs, *Kirchenmusik in Subotica, Jugoslawien*, s. 225–226) oraz sylwetki muzyka i kaznodziei zakonu karmelitańskiego o. Justinusa (Johannes Justus Will z Bambergu), żyjącego na przełomie XVII i XVIII w. (Erich Benedikt, „*Und ist mithin ordentlich, was von Gott, und Schön, was ordentlich ist*” *Zum 325. Geburtstag des Musikers und Predigers P. Justinus a Desponsatione BVM, Ord. Carm. (1675–1747)*, s. 228–229).

Remigiusz Pośpiech